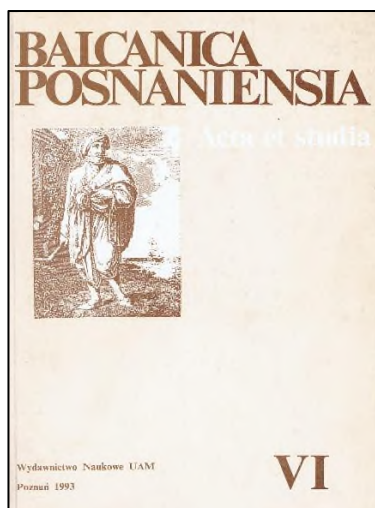

Cetnarowicz Antoni, „Zjednoczona Słowenia”. Z problematyki słoweńskiego ruchu narodowego w połowie XIX wieku, „Balcanica Posnaniensia. Acta et studia” 1993, t. 6, s. 63–78.

<https://doi.org/10.14746/bp.1993.6.4>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54893>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

„ZJEDNOCZONA SŁOWENIA”.

ANTONI CETNAROWICZ

ABSTRACT. Cetnarowicz Antoni, „Zjednoczona Słowenia”. Z problematyki słoweńskiego ruchu narodowego w połowie XIX wieku (“The United Slovenia”. Some problems of the Slovenian national movement in the middle of the 19th century). Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, VI, Poznań 1993. Adam Mickiewicz University Press, pp. 63-77. ISBN 83-232-0420-9. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

The Slovenian national rebirth was at first, like in the case of many other nations which entered into the Habsburg monarchy, of an almost exclusively cultural character. It was only in 1848 that the first concrete political programme was formulated – the programme of the “United Slovenia” whose main watchword was the unification of all Slovenians within one autonomous province which would have its own parliament. It was a specific kind of Slovenian Austroslavism being against the German nationalism (there were fears of incorporating Slovenian territories to Great Germany) and against the Hungarian nationalism. At the beginning of the autonomous era the idea of the “United Slovenia” was reborn. This time it was tried to be implemented on the basis of the so called historical law without liquidation of the previous boundaries and division into crown countries (the Maribor programme). The so called “Young Slovenian” camp took up a fight for the “United Slovenia” organizing in 1868-1871 an action of large assemblies (“tabori” – camps), and also spoke in its defence in country parliaments (diets).

Antoni Cetnarowicz, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego (Institute of History of Jagiellonian University), ul. Golebia 13, 31-007 Kraków, Polska - Poland.

Rzecz jasna, rozwój słoweńskiego ruchu narodowego w XIX w., zwłaszcza w aspekcie politycznym, nie stanowił dotąd przedmiotu odrębnych prac historyków polskich. Omawiano go jedynie w kontekście ogólnych studiów nad problemem narodowościowym monarchii habsburskiej bądź w różnego rodzaju opracowaniach poświęconych najczęściej kulturalno-literackim związkom Polaków ze Słowiańszczyzną południową. Wydaje się zatem celowe, aby w ramach rozwijających się badań nad dziejami Słowian południowych i Bałkanów nie zabrakło tematów związanych ściśle z historią Słowenów w tym ważnym dla nich okresie.

W niniejszym artykule chodzi o zwięzłe przedstawienie genezy i losów pierwszego programu politycznego Słoweńców w XIX w., tzn. programu Zjednoczonej Słowenii (*Zedinjena Slovenija*).

Zrodzona w okresie marcowej rewolucji 1848 r. idea zjednoczenia wszystkich Słoweńców w autonomicznej prowincji Słowenii, mającej własny sejm i gwarantującej swobodny rozwój życia narodowego, była niedoścignionym celem dwóch pokoleń Słoweńców, którego zresztą nie było im dane zrealizować do końca istnienia monarchii.

Punktem wyjścia w badaniach nad słoweńskim problemem narodowym w XIX w. jest uświadomienie sobie dwóch podstawowych faktów: pierwszy to rozbieżność Słoweńców, którzy zamieszkiwali aż w sześciu krajach koronnych (*Erbländer*) wchodzących w skład monarchii habsburskiej. Na początku XIX w. do krajów tych zaliczano: Krainę, Karyntię, Styrię, Gorycję z Gradyską, Istrię i Triest. Ponadto pewna liczba Słoweńców żyła w zachodnich komitatach węgierskich oraz w tzw. Słowenii Weneckiej, która wcześniej należała do Republiki Weneckiej.

Rzut oka na raport statystyczny, sporządzony przez J. von Czoerniga na podstawie spisu ludności krajów austriackich z 1846 r. pozwala przekonać się, że tylko w dwóch krajach Słoweńcy stanowili większość (w najmniej zaludnionej Krainie, wraz z ludnością serbo-chorwacką 92%, oraz w Gorycji ok. 67%), natomiast w najgęściej zaludnionej Styrii tylko 36%, w Karyntii 30%. Przyjmuje się, że blisko połowa Słoweńców żyła w krajach z niesłowiańską większością¹.

Drugim czynnikiem, który niewątpliwie zaważył w przyszłości na rozwoju ruchu narodowego, był fakt, że Słoweńcy należeli do tzw. narodów „niehistorycznych”. Nie wdajemy się w szczegółowe rozważania na temat kryteriów tego pojęcia; najważniejsze będzie stwierdzenie, że w początkowym okresie pojawienia się problemu narodowego Słoweńcy, jako naród zdecydowanie chłopski, nie mieli wykształconej, rodzimej warstwy wyższej ani rozwiniętej kultury we własnym języku. Nie mieli też tradycji państwowej. Prawie cała szlachta, bogate mieszczaństwo, biurokracja i ówczesna inteligencja byli pochodzenia obcego – w większości byli to Niemcy, a w przypadku Gorycji, Istrii i Triestu – Włosi. Ci spośród Słoweńców, którzy próbowali zająć wyższe miejsce w hierarchii społecznej, byli zwykle asymilowani przez Niemców lub Włochów, którzy nadawali ton całemu życiu. Ta przewaga szczególnie uwidaczniała się w miastach, wieś bowiem była niemal całkowicie słoweńska².

¹ F. Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII stoletja do današnjih dni*, Ljubljana 1936, s. 84-87; tenże, *Slovenci in habsburška monarhija*, *Zgodovinski časopis*, XXI, 1967, s. 49; H. Hantsch, *Die Nationalitätenfrage im alten Österreich*, Wien 1953, s. 25-33; H. Batowski, *Rozpad Austro-Węgier 1914-1918*, Kraków 1982, s. 16-26.

² H. Wereszycki, *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*, Kraków 1975, s. 43-44; J. Chleboczyk, *O prawie do bytu małych i młodych narodów. Kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we Wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu*, Warszawa 1983, s. 21-22.

Już od połowy XVIII w. w większej części słoweńskiego obszaru etnicznego językiem używanym przez szlachtę, mieszczaństwo oraz w urzędach był język niemiecki. Słoweński służył jedynie do bezpośrednich kontaktów z ludem. W szkołach elementarnych w czasach terecjańskich ukazywały się nawet podręczniki w języku słoweńskim, ale już w średnich i wyższych, po ich upaństwowieniu, językiem wykładowym był niemiecki.

Staje się więc oczywiste, że słoweńskie odrodzenie narodowe, którego początki sięgają lat siedemdziesiątych XVIII w., musiało, podobnie jak wśród wielu innych narodów Austrii, rozpocząć się od fazy językowo-kulturalnej. Chodziło przede wszystkim o stworzenie słoweńskiego języka literackiego i własnej literatury; w dalszej perspektywie zadaniem ruchu odrodzeniowego było podniesienie kulturalne szerszych warstw, aby mogły one włączyć się w ogólny nurt życia społecznego.

Początkowo hasła odrodzenia narodowego znajdowały podatny grunt w wąskich kręgach inteligencji, głównie wśród duchowieństwa. Trudno byłoby też mówić o istnieniu jakiegoś programu. Ale właśnie dlatego władze austriackie nie stawiały zrazu przeszkód i gotowe były tolerować ruch, który jeszcze w niczym nie zagrażał niemieckiej przewadze. W tym pierwszym okresie wśród nielicznych przedstawicieli, którzy próbowali pojmować sprawę narodową jako polityczną, na czoło wysuwa się osoba Antona Linharta – autora pierwszej historii narodu słoweńskiego. On pierwszy podniósł ideę jedności całego narodu, który uważał za część wielkiego plemienia Słowian. Wierzył w możliwość takiej przebudowy Austrii, w której Słowianie mogliby odgrywać rolę większą niż dotychczas³.

Doniosłą kartę w dziejach kształtowania się nowoczesnego narodu słoweńskiego stanowi epoka napoleońska i związane z nią kilkuletnie istnienie Prowincji Iliryskich. Kapitałne znaczenie z punktu widzenia dalszego rozwoju ruchu narodowego miał fakt, że twór ten obejmował swym zasięgiem blisko połowę słoweńskiego obszaru etnicznego oraz że język słoweński wprowadzony został do szkół i urzędów. Najważniejsze wszakże było pojawienie się wówczas idei, której najpełniejszy wyraz dał poeta Valentin Vodnik w poemacie *Iliria oživljena*. Nazwa „Iliria” nabrała cech narodowych, podobnie jak język iliryski – podkreślano wspólnotę wszystkich Słowian wierząc, że antyczni Ilirowie byli pochodzenia słowiańskiego. Nieważne, że idea ta nie wyszła poza niewielki krąg ludzi, którym bliskie były ideologia i hasła rewolucji francuskiej – istotne jest jednak to, że jej tradycja pozostanie żywa w pamięci Słowenów. Historycy słoweńscy są zgodni, że w niej należy upatrywać pie-

³ Zwitter, *Slovenci*, s. 51-52.

rwszych form, jeszcze niezbyt jasno określonej politycznej świadomości narodowej⁴.

Po likwidacji Prowincji Iliryskich i powrocie ziem słoweńskich pod panowanie Habsburgów idea narodowa szerzyła się nadal, chociaż krąg jej nosicieli był wciąż dość wąski, a ich działalność ograniczała się do zagadnień kulturalno-językowych. Zjawisku kształtowania się wspólnej więzi łączącej wszystkich Słoweńców i jednolitego języka literackiego towarzyszyło nadal silne poczucie regionalizmu. Kiedy w latach trzydziestych w sąsiedniej Chorwacji rozwinął się ruch iliryski, część spośród przedstawicieli inteligencji i duchowieństwa (zwłaszcza w Styrii i Karyntii) przystąpiła do niego nie wierząc w siły własnego, pozbawionego tradycji państwowych, narodu i szukając oparcia w silniejszym chorwackim ruchu narodowym. Mimo iż iliryzm wywarł znaczny wpływ na rozwój słoweńskiej myśli narodowej, został odrzucony przez większość działaczy (gł. z Krainy), którzy pragnęli zachować odrębność narodową opierając się na języku ojczystym i własnej literaturze. Ten kierunek w słoweńskim ruchu narodowym nie był jednolity. Przewagę uzyskało w nim skrzydło konserwatywne, którego ojcem duchowym był Jernej Kopitar (wybitny filolog sławista, autor fundamentalnego dzieła, gramatyki języka słoweńskiego), a późniejszym wieloletnim przywódcą Janez Bleiweis. Dla konserwatystów sprawą najważniejszą było zdobycie koncesji dla języka słoweńskiego w szkołach i urzędach, które spodziewali się uzyskać we współdziałaniu z władzą. Przeciwno temu obozowi wystąpiła grupa działaczy skupionych wokół postępowego almanachu „Kranjska čbelica”, dążąca do nadania całemu odrodzeniu demokratycznego charakteru.

Ich ideowym przywódcą stał się najwybitniejszy poeta słoweński France Prešeren. Głęboko wierzył on w siły własnego narodu, widząc obronę jego niezawisłego bytu w rozwoju słoweńskiego języka i literatury. Jakkolwiek nieobca mu była idea wspólnoty słowiańskiej, czemu dał wyraz w poemacie *Zdravljica*, to jednak wyraźnie zastrzegł, że wspólnota taka mogłaby istnieć tylko pod warunkiem zachowania przez narody swej indywidualności⁵.

W latach czterdziestych mamy wprawdzie do czynienia z ewolucją rodzimego mieszczaństwa, trzeba jednak pamiętać, że na ziemiach słoweńskich proces ten był znacznie opóźniony. Inteligencję słoweńską tego okresu w większości stanowiło duchowieństwo, lecz – co należy podkreślić – poważna jego część,

⁴ F. Zwitter, *The Slovans and the Habsburg Monarchy*, Austrian History Yearbook, III, 1967, Bloomington, s. 164; F. Zwitter, J. Šidak, V. Bogdanov, *Les problemes nationaux dans la monarchie des Habsbourg*, Beograd 1960, s. 54; F. Gestrin, V. Melik, *Slovenska zgodovina 1792-1918*, Ljubljana 1966, s. 27 n.; zob. M. Senkowska-Gluck, *Rządy napoleońskie w Ilirii*, Wrocław 1980.

⁵ Gestrin, Melik, o.c., s. 87; zob. J. Prijatelj, *Duševni profili slovenskih preporoditeljev*, Ljubljana 1935, s. 111-155.

wywodząca się ze wsi, reprezentowała poglądy liberalne i przez długie lata żywo uczestniczyła w postępowym nurcie ruchu narodowego.

Chociaż pojawiały się już wtedy odosobnione, śmielsze głosy domagające się zjednoczenia Słoweńców, to jednak ograniczano się zasadniczo do wysuwania żądań natury językowej i kulturalnej. Tak było aż po rok 1848. Według powszechnie przyjętej periodyzacji Ivana Prijatelja słoweńskie odrodzenie kulturalne zamyka się właśnie tą datą. (Za początek przyjmuje się rok 1768, tj. datę ukazania się *Kranjskiej gramatiki* Marco Pohlina)⁶.

Można zapytać, co wpłynęło na ograniczenie celów słoweńskiego ruchu narodowego w okresie przedrewolucyjnym. Obok uwarunkowań natury gospodarczo-społecznej, które utrudniały i opóźniały emancypację warstw niższych i powstanie rodzimej inteligencji, uwzględnić należy jeszcze dwa czynniki. Jak słusznie zauważa Fran Zwitter, pogląd, jakoby Niemcy widzieli w działalności działaczy słoweńskich ruch wyłącznie kulturalny, nie jest w pełni słuszny. W rzeczywistości władze austriackie zaczęły zwracać coraz baczniejszą uwagę na niektóre hasła i tendencje, które wydawały im się podejrzane jako panslawistyczne. Już wówczas dochodziło do pierwszych polemik i starć, a rząd długo ociągał się z udzieleniem zezwolenia na założenie gazety słoweńskiej (zaczęła wychodzić w 1843 r. pod nazwą „Kmetijske in rokodelske novice”). Poza tym do rewolucji 1848 r. nie było na ziemiach słoweńskich żadnego stronnictwa politycznego w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Większość działaczy nie była zainteresowana zmianą systemu politycznego i tylko nieliczni wypowiadali swe poglądy w kwestiach politycznych⁷. Dopiero rok 1848 zapoczątkował nową epokę w historii słoweńskiego ruchu narodowego, przynosząc pierwszy konkretnie sformułowany program polityczny. Od tego momentu rozpoczyna się słoweńskie odrodzenie polityczne.

Na fali ogólnego ożywienia wywołanego wybuchem rewolucji marcowej przedstawiciele liberalnej inteligencji, studenci i duchowni zrzeszeni w nowo powstałych towarzystwach „Slovenija” w Wiedniu, Grazu i Celowcu wysuwają pierwsze żądania, z których powoli wykrystalizowuje się program „Słowenii Zjednoczonej”. Zaczęto od dobrze już znanych żądań z dziedziny kulturalno-językowej. Matija Majar z Celowca, jeden z najwybitniejszych działaczy narodowych, w artykule opublikowanym w „Novicach” 29 marca pisał: „najważniejsze jest, abyśmy w Słowenii kiedy zechcemy i tak jak chcemy mogli wprowadzać nasz język słoweński do szkół i urzędów”. Tegoż dnia 44 członków wiedeńskiego Towarzystwa „Slovenija” podpisało adres do stanów Krainy, w którym podkreślało potrzebę wzięcia w obronę narodowości

⁶ J. Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895*, I, Ljubljana 1955, s. 4-6.

⁷ F. Zwitter, *Slovenski politični prerod XIX stoletja v okviru evropske nacionalne problematike*, *Zgodovinski časopis*, XVIII, 1965, s. 96; tenże, *Slovenci*, s. 51.

słońskiej w Krainie, Przemyślu i słoweńskich okręgach Styrii oraz Karyntii, a ponadto domagało się wprowadzenia języka słoweńskiego do szkół i urzędów⁸.

Właśnie członkowie wiedeńskiej „Sloveniji”, prawnicy A. Globočnik i M. Semrajc, pierwsi podnieśli ideę Zjednoczonej Słowenii. W artykule *Mili bratje Slovenski*, opublikowanym w „Novicach” 12 kwietnia, występując w imieniu Słoweńców wiedeńskich wyrazili życzenie, aby przybyła do Wiednia deputacja słoweńska prosiła cesarza o zjednoczenie wszystkich Słoweńców pod jedną władzą. Z tego samego kręgu pochodzi jeszcze jeden ważny tekst – jest nim apel wystosowany z Wiednia 5 kwietnia w imieniu deputowanych czeskich i chorwackich do wszystkich Słoweńców. Opracował go wspomniany już Globočnik. Znajdujemy w nim wezwanie do porzucenia prowincjonalnych sporów, zbratania się i żądania od cesarza utworzenia Słowenii jako wspólnoty politycznej⁹.

Celowiec stanowił obok Wiednia drugi ośrodek, w którym formułowano podobny program. Z korespondencji opublikowanej 11 kwietnia w wydawanych przez Ljudevita Gaja „Novicach”, której autorem był prawdopodobnie Majar, dowiadujemy się o sporządzeniu petycji zawierającej w punkcie 1. żądanie powołania do życia autonomicznej Słowenii z własnym sejmem, a dalej wejścia w ścisły związek z Chorwacją i zagwarantowania praw dla języka słoweńskiego w szkołach i urzędach. W innej petycji pochodzącej również z kwietnia i zatytułowanej „Kaj Slovenci terjamo” domagał się Majar włączenia do Zjednoczonej Słowenii także Istrii, Triestu, oraz Słoweńców weneckich i węgierskich. Akcja zbierania podpisów pod petycjami napotykała jednak trudności między innymi ze strony wyższej hierarchii duchownej. Od połowy kwietnia, tj. od utworzenia w Grazu Towarzystwa „Slovenija”, można zaobserwować wzrost aktywności wśród Słoweńców styryjskich, którzy przyłączają się do hasła Zjednoczonej Słowenii¹⁰.

Może zastanawiać fakt, że pierwszeństwo w sformułowaniu tego programu przypadło Słoweńcom wiedeńskim i karyntkim, a nie Krainie, stanowiącej przecież centrum słoweńskiego obszaru etnicznego. Trzeba jednak pamiętać, że kierownictwo ruchu narodowego spoczywało tam w rękach konserwatystów (z redaktorem „Novic” Bleiweisem na czele), którzy na początku z rezerwą

⁸ D. Lončar, *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba*, Ljubljana 1910, s. 154; Prijatelj, *Slovenska*, 1, s. 45.

⁹ V. Novak, *Antologija jugoslovenske misli i narodnog jedinstva*, Beograd 1925, s. 121-123; J. Mal, *Zgodovina slovenskega naroda*, Celje 1928, s. 778-781; Zwitter, *Slovenski politični*, s. 110 n.; P. Korunić, *Jugoslovenska ideologija u hrvatskoj i slovenskoj politici*, *Hrvatsko-slovenski politički odnosi 1848-1870*, Zagreb 1986, s. 57-62; A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy i jego stosunek do spraw polskich 1848-1879*, Kraków 1990, s. 15 n.

¹⁰ J. Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, Ljubljana 1965, s. 29-36; S. Granda, *Graška „Slovenija” v letu 1848/49*, *Zgodovinski časopis*, XXVII, 1973, s. 45-84; Zwitter, *Slovenski politični*, s. 111 n.

odnosili się do żądań natury politycznej. Na sesji sejmiku krajowego Krainy 6 kwietnia Bleiweis przedstawił szereg postulatów dotyczących wyłącznie większych praw dla języka słoweńskiego w szkołach i urzędach – o Zjednoczonej Słowenii nie wspominając ani słowem. Stanowisko takie wywołało falę rozgoryczenia i krytyki ze strony liberalnych działaczy słoweńskich w Wiedniu. To właśnie ich dziełem było opracowanie 20 kwietnia oficjalnego, rozwiniętego programu Zjednoczonej Słowenii.

Program ten przewidywał:

1) polityczne zjednoczenie ziem słoweńskich, tj. Krainy, Karyntii, części Styrii i Przymorza, w jedną administracyjno-polityczną całość – Słowenię z własnym sejmem,

2) równouprawnienie dla języka słoweńskiego,

3) pozostawienie Słowenii w ramach monarchii austriackiej i niedopuszczenie do włączenia którejkolwiek z ziem słoweńskich do Wielkich Niemiec,

4) nieuczestniczenie w ogólnoniemieckim parlamencie we Frankfurcie,

5) utworzenie uniwersytetu w Lublanie¹¹.

Widać wyraźnie, że nie chodziło tu o stworzenie jakiejś jednostki terytorialnej na podstawie kryterium językowego, czy też o jednostkę czysto administracyjną. Przyszła Słowenia pomyślana była jako prowincja autonomiczna w ramach sfederalizowanej Austrii, lecz – co wyraźnie podkreślano – poza Związkiem Niemieckim.

Dotykamy w tym miejscu kwestii, która w dużej mierze zaważyła na charakterze i kierunku dalszego rozwoju słoweńskiego ruchu narodowego. Wiąże się ona z dalekosiężnymi planami liberałów niemieckich stworzenia Wielkich Niemiec. W planach wielkoniemieckich leżało, jak wiadomo, zdobycie dostępu do Morza Adriatyckiego i zagarnięcie Triestu, a zatem – wchłonięcie ziem słoweńskich. Zdaniem działaczy słoweńskich równałoby się to „śmierci narodowej” – stąd ich zacięty opór przeciwko próbom włączenia krajów słoweńskich do Wielkich Niemiec. Mamy tu do czynienia ze swego rodzaju słoweńskim wariantem austrosławizmu, ukształtowanego pod wpływem poglądów działaczy czeskich i chorwackich. Słoweńcy nie dążyli wcale do zerwania z Austrią (jeśli nawet pojawiły się takie głosy, to mogły być tylko pojedyncze), przeciwnie, w jej zachowaniu jako federacji krajów widzieli możliwość obrony swej narodowości. W podobnym stopniu jak planów wielkoniemieckich obawiali się Słoweńcy ustanowienia niepodległych Węgier w dawnych granicach, gdyż groziło to również podporządkowaniem narodów słowiańskich Madziarom¹².

¹¹ S. Stanojević, *Narodna enciklopedija S.H.S.*, IV, Zagreb 1929, s. 220; Gestrin, Melik, o.c., s. 102.

¹² Zwitter, *The Slovenes*, s. 166, tenże, *Les problèmes*, s. 57.

Protestując przeciwko planom wielkoniemieckim liberalowie słoweńscy wezwali do bojkotu wyborów do parlamentu frankfurckiego. Była to pierwsza konkretna akcja polityczna w słoweńskim ruchu narodowym i zarazem próba sił. Mimo ożywionej agitacji, którą prowadziły towarzystwa „Slovenija” w Wiedniu i Grazu, akcja ta przyniosła raczej względny sukces. Konserwatyści lojalnie wzięli udział w wyborach, czyniąc to zresztą bynajmniej nie z sympatii do Niemiec, lecz jedynie respektując zarządzenie władz austriackich. Okazało się również, iż wśród liberalów i zwolenników Zjednoczonej Słowenii znaleźli się tacy, którzy nie przystąpili do bojkotu¹³.

Niemal jednocześnie z programem Zjednoczonej Słowenii pojawił się projekt powiązania krajów słoweńskich z Chorwacją, a także z Wojwodiną. Jego propagatorami byli na ogół dawni zwolennicy i działacze iliryjscy, wśród których wyróżniali się Majar i prezes towarzystwa „Slovenija” w Grazu Josip Muršec. Grackie towarzystwo „Slovenija” wysłało na rozpoczynający obrady 6 kwietnia sabor chorwacki Stefana Kočevara, który wypowiedział się za ścisłym związkiem przyszłej Słowenii z Chorwacją. Poruszając ten problem należy podkreślić, iż projekt związku z Chorwacją nie miał stanowić alternatywy w stosunku do programu Zjednoczonej Słowenii, lecz pojawił się obok, będąc niejako jego uzupełnieniem. Oba programy wywodziły się z tego samego środowiska, tj. obozu liberalów słoweńskich¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, że polityczna faza słoweńskiego ruchu narodowego została zainicjowana przez liberalów – oni byli autorami programu Zjednoczonej Słowenii. Konserwatyści początkowo wypowiedzieli się przeciwko wysuwaniu żądań politycznych. Biskup Anton Slomšek, jedna z bardziej znaczących postaci tego obozu, podpisał petycję Majara i radykalne żądania narodowe. Bleiweis reprezentował stanowisko bardziej elastyczne. Wprawdzie zgodził się na opublikowanie artykułów zawierających hasło Zjednoczonej Słowenii, ale opatrzył je komentarzem redakcyjnym, wskazującym na potrzebę przedyskutowania tych spraw. Przewodnicząc deputacji słoweńskiej, która przybyła w pierwszej połowie kwietnia do Wiednia, odbył rozmowy z miejscowymi działaczami słoweńskimi, które dowiodły niejednomyślności w kwestii przyjęcia jednolitego programu narodowego. Podczas audiencji u arcyksięcia Jana wspominał, co prawda ostrożnie, o Zjednoczonej Słowenii, ale należy to raczej traktować jako próbę wysondowania opinii czynników dworskich. Dopiero po wyborach do parlamentu frankfurckiego na posiedzeniu zarządu towarzystwa „Slovenija” w Lublanie wypowiedział się za Zjednoczoną Słowenią, co ułatwiło mu wybór na prezesa tegoż towarzystwa. Później jednak ani

¹³ Gestrin, Melik, o.c., s. 106 n.

¹⁴ Zwitter, *Slovenski politični*, s. 115; H. Wendel, *Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit*, Frankfurt 1925, s. 239-240; D. Lončarj, *Politično življenje Slovencev*, Ljubljana 1921, s. 15-19.

on sam, ani całe towarzystwo nie uczynili nic, aby tę ideę dalej propagować. Bleiweis zgłaszając zastrzeżenia co do programu zjednoczenia zwracał uwagę, że może on nie odpowiadać życzeniom wszystkich Słoweńców z poszczególnych krajów. Na dworze również panowało przekonanie, że hasło Zjednoczonej Słowenii to głos nielicznych Słoweńców z Krainy¹⁵.

Istotnie już na samym wstępie dały o sobie znać różnego rodzaju antagonizmy i przejawy partykularyzmu. Słoweńcy ze Styrii i Karyntii obawiali się, że w przyszłej Zjednoczonej Słowenii dominującą rolę będą chcieli odgrywać ich współbratymcy z Krainy, którzy przyszłą stolicę widzieli oczywiście w Lublanie. Doszło to tego, że sejmy krajowe Karyntii i Styrii zdecydowanie wypowiedziały się przeciwko Zjednoczonej Słowenii, stwierdzając w § 1 nowej ustawy, że księstwa te zachowują swoją niepodzielność, co nie wywołało protestów ze strony Słoweńców¹⁶.

Latem 1848 roku, w okresie przesilenia rewolucji, idea Zjednoczonej Słowenii była jeszcze wciąż żywa. Została podniesiona między innymi podczas obrad zjazdu słowiańskiego w Pradze, w którym uczestniczyło kilku Słoweńców. W adresie do cesarza, w części zawierającej żądania poszczególnych narodów, wymieniony został również postulat zjednoczenia wszystkich Słoweńców i utworzenia Królestwa Słowenii ze stolicą w Lublanie. Towarzystwo „Slovenija” w Celowcu przesyłając pozdrowienia dla uczestników zjazdu raz jeszcze domagało się ustanowienia Zjednoczonej Słowenii w ramach Austrii, a poza Związkiem Niemieckim¹⁷.

Akcja na rzecz Zjednoczonej Słowenii trwała jeszcze do października, tj. do wybuchu rewolucji w Wiedniu, kiedy to doszło do zbliżenia pomiędzy konserwatystami a nurtem liberalnym w słoweńskim ruchu narodowym. Oba te odtamy, podobnie zresztą jak Czesi i Chorwaci, zajęły stanowisko zdecydowanie wrogie wobec rewolucji wiedeńskiej i powstania węgierskiego. Obawiano się bowiem, że sukces demokratów w Wiedniu mógłby zakończyć się utworzeniem Wielkich Niemiec, a zwycięstwo Węgrów – powstaniem niezależnego państwa węgierskiego w historycznych granicach. Lublańskie „Slovenske Društvo” wystąpiło z wiernopoddanческими hasłami obrony monarchii, pomijając całkowicie w swym programie żądanie Zjednoczonej Słowenii¹⁸.

W czasie obrad przeniesionego do Kromieryża parlamentu wśród różnych koncepcji przebudowy Austrii pojawił się projekt posła niemieckiej lewicy Löhnera, który przewidywał nowy podział monarchii według zasady etnicznej. Wśród pięciu równouprawnionych autonomicznych wspólnot narodowych znalazła się również Słowenia obejmująca Krainę, słoweńską część Styrii,

¹⁵ Prijatelj, *Slovenska*, I, s. 48; Zwitter, *Slovenski politični*, s. 115-122.

¹⁶ Lončar, *Dr. Janez Bleiweis*, s. 156; Prijatelj, *Slovenska*, I, s. 49.

¹⁷ V. Začek, *Slovanský sjezd u Praze roku 1848*, Praha 1958, s. 156 n.; *Češi a Jihoslovane v minulosti*, Praha 1975, s. 305, 325 n.

¹⁸ Zob. Novak, *Antologija*, s. 136-139, 141 n.

Gorycję i kawalek okręgu celowieckiego. Niestety, projekt ten nie został nawet przedłożony komisji konstytucyjnej¹⁹.

Rozwiązanie parlamentu i nadanie przez cesarza nowej konstytucji oznaczało kres nadziei na osiągnięcie tą drogą głównego celu, jakim było zjednoczenie słowiańskiego obszaru etnicznego w autonomiczną Słowenię.

Zamykając burzliwy okres lat 1848-1849, który stał się dla Słoweńców ich „chrztem politycznym”, wypada stwierdzić, że ruch narodowy nie ogarnął szerszych warstw społeczeństwa. Mimo pewnego postępu w stosunku do lat poprzednich aktywnie uczestniczyła w nim nadal tylko część inteligencji i młodzieży akademickiej. Słabość tę pogłębiały wewnętrzne podziały, co uwidoczniło się zwłaszcza w odniesieniu do programu Zjednoczonej Słowenii, a ponadto partykularyzm działaczy z poszczególnych krajów słoweńskich.

Ruch narodowy Słoweńców, a zwłaszcza program Zjednoczonej Słowenii, miał swoich najbardziej zagorzałych przeciwników w szeregach biurokracji austriackiej. Żądania polityczne Słoweńców, takie jak odłączenie Austrii od Niemiec, bojkot wyborów, były nie do pogodzenia z wpojonym jej poszanowaniem dla władzy i tradycyjną linią polityki monarchii habsburskiej. Z kolei ta część programu Zjednoczonej Słowenii, która dotyczyła wprowadzenia języka słoweńskiego do urzędów i obowiązku jego znajomości przez wszystkich urzędników, zagrażała w ogóle egzystencji starej biurokracji – stąd zrozumiały był jej opór.

Jeszcze jedna rzecz wymaga podkreślenia. Otóż słoweńscy liberałowie nie potrafili zainteresować hasłami ruchu narodowego chłopstwa, stanowiącego przecież zdecydowaną większość społeczeństwa. Są przykłady świadczące o tym, że uświadomieni chłopci przystępowali w niektórych okręgach do bojkotu wyborów i składali podpisy pod petycją na rzecz Zjednoczonej Słowenii. Program Zjednoczonej Słowenii, jakkolwiek rewolucyjny i antyfeudalny w swej istocie, daleki był od przyjęcia rewolucyjnych metod i środków wiodących do jego realizacji. Chciano go osiągnąć na drodze legalnej, przy zachowaniu „ładu i porządku”²⁰.

Kłeska rewolucji i powrót do rządów absolutystycznych spowodowały, że życie polityczne wśród Słoweńców na jakiś czas zamarło. Utrzymanie skromnych zdobyczy w dziedzinie kulturalno-językowej napotykało sprzeciw ze strony wszechwładnej biurokracji. Wszelkie przejawy działalności narodowej, określane jako antypaństwowe, władza ostro zwalczała. Rozwiązano towarzystwa słoweńskie (lublańskie zamieniono na czytelnicze), likwidacji uległy czasopisma, z wyjątkiem konserwatywnych „Novic” i klerykalnej „Zgodnej

¹⁹ Hantsch, o.c., s. 44-45.

²⁰ Zdaniem E. Kardelja Zjednoczoną Słowenię można było zrealizować jedynie na drodze rewolucyjnej, likwidując do końca biurokratyczny ustroj państwowy i ustanawiając własne organy (E. Kardelj, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1957, s. 213).

Danicy”. Całkowitą przewagę uzyskało stronnictwo konserwatywne, dominującą rolę w życiu społeczno-kulturalnym zaczęło odgrywać duchowieństwo.

Wśród liberałów panowało rozczarowanie i niewiara w austrosławizm, część z nich skłonna była poprzeć hasła panslawistyczne lub pokładała nadzieje w Napoleonie III. Fakt, że wszelka działalność polityczna została sparaliżowana, sprawił, że inteligencja słoweńska całą swą energię zwróciła wówczas w kierunku działalności kulturalnej, podobnie jak przed rokiem 1848. Właśnie na ten moment zwracają uwagę historycy słoweńscy, próbując niejako usprawiedliwić indyferentyzm polityczny przywódców ruchu narodowego, lub też ich przechodzenie na pozycje konserwatywne. W dyskusji toczącej się wokół problemu powstania zorganizowanego obozu liberalnego Zwitter zwrócił uwagę, że jakkolwiek trudno byłoby mówić o jego aktywnym występowaniu w okresie rządów Bacha, to jednak nie można całkowicie pomijać istnienia ugrupowania liberalnego, rekrutującego się spośród studentów i młodej inteligencji²¹.

Z nastaniem ery konstytucyjnej w latach sześćdziesiątych nastąpiło nowe przebudzenie i słoweński ruch narodowy wkroczył w fazę, którą charakteryzuje ponowne przejście od zagadnień kulturalnych do politycznych. Pojawienie się dwóch przeciwstawnych koncepcji przyszłego urządzenia Austrii, tj. federalistycznej opartej na teorii tzw. historyczno-politycznych indywidualności, i centralistycznej, postawiło Słoweńców przed dylematem – czy mają podjąć na nowo walkę o Zjednoczoną Słowenię, czy pozostać przy obronie praw językowych w ramach autonomicznych krajów koronnych. F. Zwitter i V. Melik przeciwstawili się utartym poglądom, jakoby na początku przewagę uzyskał program historyczno-politycznych indywidualności i dopiero tzw. „młodosłoweńcy” po 1867 r. ponownie ożywili ideę Zjednoczonej Słowenii. W istocie jeszcze w 1860 r. podniosły się głosy za Zjednoczoną Słowenią. Pisali o niej Valentin Zarnik, wybitny działacz narodowy lat sześćdziesiątych, oraz mieszkający w Zagrzebiu Kočevar-Žavčanin. Wielkiego rozgłosu nabrała petycja Słoweńców wręczona ministrowi Schmerlingowi w kwietniu 1861 r., zwana również memoriałem słoweńskim. W punkcie 4 petycji, pod którą złożyło swoje podpisy blisko 20 tys. osób, wyrażono życzenie zjednoczenia wszystkich krajów słoweńskich pod jedną władzą administracyjną. W marcu tegoż roku żądanie to jasno sformułował Majar w artykule ogłoszonym w „Novicach”. Wreszcie na szczególną uwagę zasługuje wysunięcie idei Zjednoczonej Słowenii przez samego Bleiweisa, co miało miejsce w czasie obrad sejmiku krainińskiego 8 kwietnia 1861 r.²²

²¹ Zwitter, *Slovenski politični*, s. 138-139.

²² V. Melik, *Slovenska politika ob začetku dualizma*, *Zgodovinski časopis*, XXII, 1968, s. 29; tenże, *O nekaterih vprašanjih slovenske politike v začetku šestdesetih let 19 stoletja*, *Zgodovinski časopis*, XVIII, 1965, s. 155 n.; Zwitter, *Slovenski politični*, s. 139 n.; por. Lončar, *Dr. J. Bleiweis*, s. 178 n.; Prijatelj, *Slovenska*, II, Ljubljana 1956, s. 40-48; A. Cetnarowicz, *Słoweński ruch narodowy w pierwszych latach ery konstytucyjnej monarchii habsburskiej (1860-1866)*, *Studia Polono-Danubiana et Balcanica*, III, Kraków 1988, s. 53-58.

Hasło Zjednoczonej Słowenii propagowało również wychodzące od stycznia 1863 r. nowe czasopismo słoweńskie „Naprej”, którego wydawcą był Miroslav Vilhar, a redaktorem znany pisarz i działacz narodowy Fran Levstik. Niestety, żywot tego pisma nie był długi – niebawem zostało zamknięte przez władze, a wydawca postawiony przed sądem za szerzenie radykalnego programu narodowego²³.

Powrót do hasła Zjednoczonej Słowenii dowodzi, że chociaż słoweński obóz liberalny na początku lat sześćdziesiątych nie stanowił jeszcze zorganizowanej siły, to jednak nie można go zupełnie ignorować – tradycje tego odłamu były wciąż żywe, chociaż – o czym trzeba pamiętać – ideę Zjednoczonej Słowenii podnosili wówczas również niektórzy konserwatyści, jak na przykład Bleiweis. W sumie przewagę uzyskały te programy, które za podstawę przyjęły prawo historyczne. Zdawano sobie bowiem sprawę, że utworzenie federacji według zasady etnicznej mogłoby doprowadzić, jak to podkreślało wielu polityków austriackich, do upadku monarchii.

Upadek centralistycznych rządów Schmerlinga w 1865 r. przyniósł znaczne ożywienie w słoweńskim ruchu narodowym. Charakterystyczną cechą wszystkich programów słoweńskich tego okresu było oparcie się na dyplomie październikowym z 1860 r., żądanie równouprawnienia, dążenie do reorganizacji Austrii w federację krajów wyposażonych w szeroką autonomię, która przecież nie osłabiałaby jedności państwa, a także odrzucenie dualizmu jako najbardziej niebezpiecznego rozwiązania oddającego władzę niemieckiemu i węgierskiemu centralizmowi. Wspólną cechą większości tych programów było również dążenie do zjednoczenia całego terytorium słoweńskiego. Można to było osiągnąć w pełni przez realizację idei Zjednoczonej Słowenii, opartej na prawie naturalnym, co oznaczało wszakże przekreślenie historycznego podziału na kraje koronne. Słoweńców dręczyły jednak obawy, że pozostaną w swych dążeniach osamotnieni (Czesi, Polacy, Chorwaci opowiadali się za koncepcją historyczno-politycznych indywidualności), nie bardzo wierzyli, że uda im się pokonać opór władzy, wreszcie mieli świadomość wciąż silnego regionalizmu politycznego. Z tych względów usiłowali urzeczywistnić ideę Zjednoczonej Słowenii, opartą na prawie historycznym, bez likwidacji dawnych granic²⁴. Części działaczy, którzy nawet chętnie poparliby hasło Zjednoczonej Słowenii, nie pozwalały na to ich przekonania konserwatywne – odrzucali więc prawo naturalne jako zbyt radykalne. Przykładem może być osoba Andreja Einspielera z Karyntii, jednego z czołowych przywódców słoweńskiego ruchu narodowego tamtych lat, który domagał się poszanowania prawa historycznego i od początku stanął na stanowisku niepodzielności

²³ Lončar, *Dr. J. Bleiweis*, s. 194.

²⁴ Zob. F. Zwitter, *Vzroki in posledice austrijsko-ogrskega sporazuma*, *Zgodovinski časopis*, XXII, 1968, s. 17.

Karyntii. Zdawał sobie sprawę, że nie będzie można zrealizować programu Zjednoczonej Słowenii bez wstrząsów i konfliktów politycznych²⁵.

Autorzy projektów zjednoczenia opartego na prawie historycznym brali pod uwagę dwie szersze wspólnoty krajów: tzw. Austrię Wewnętrzną (Notranja Austrija), obejmującą Styrię, Karyntię, Krainę i Przemyśle, oraz Królestwo Ilirii z okresu przedrewolucyjnego, w którego skład miały wejść: Przemyśle, Kraina, Karyntia. Kraje wewnętrznioaustriackie obejmowałyby więc, nie licząc Słowenii Weneckiej i tzw. Prekmurja, prawie cały obszar słoweński, gdzie jednak Słowenci nie stanowiliby nawet połowy ludności. Iliria miałaby wprowadzić większość słoweńską (tylko 1/3 Niemców), lecz pozostawiałaby poza swoimi granicami Słowenców ze Styrii, tj. prawie 1/3 ludności słoweńskiej. Koncepcję Wewnętrznej Austrii gorąco propagował od początku lat sześćdziesiątych wspomniany już Einspieler w wydawanym przez siebie piśmie „Stimmen aus Inneroesterreich”, a od 1865 w nowym, ukazującym się w Celowcu periodyku „Slovenec”²⁶.

Największy rozgłos zdobyła ta koncepcja na zjeździe działaczy ruchu narodowego Krainy, Karyntii i Styrii, który odbył się we wrześniu 1865 r. w Mariborze. Uczestnicy zjazdu opracowali tzw. „program mariborski”, który przewidywał utworzenie wewnętrznioaustriackiego związku opartego na prawie historycznym. Poszczególne kraje posiadałyby własny sejm, złożony z posłów reprezentujących każdą narodowość. Sprawy wspólne miano powierzyć sejmowi związkowemu, a narodowościowe rozstrzygać miały odrębne zgromadzenia, składające się z przedstawicieli danego narodu z każdego kraju. W ten sposób próbowano rozwiązać problem zjednoczenia Słowenców nie łamiąc przy tym zasady niepodzielności krajów, której zacięcie bronili Niemcy ze Styrii i Karyntii. W przyszłym związku wewnętrznioaustriackim Słowenci mieli stanowić ok. 43%. Program mariborski nie zyskał jednak większego uznania wśród Słowenców, ani też nie zdobył poparcia ze strony Niemców²⁷.

Druga koncepcja, tj. Królestwo Ilirii – była jeszcze mniej popularna, ponieważ – jak wspomniano – nie obejmowała Słowenców ze Styrii. Można odnotować jeszcze jeden projekt, stanowiący swoistą kombinację prawa historycznego i zasady etnicznej, z którym wystąpił z końcem 1865 r. Majar. Proponowany przez niego związek pod nazwą „Iliria” obejmowałby Przemyśle, Krainę, Karyntię w całości oraz słoweńską część Styrii. Błędem byłoby twierdzić, że idea Zjednoczonej Słowenii przestała w tym czasie istnieć – raczej na krótko zeszła w cień. Na jej przebudzenie nie trzeba było długo czekać. Klęska Austrii w 1866 r. postawiła na porządku dziennym konieczność jej gruntownej przebudowy – na nowo odżyły nadzieje poszczególnych ludów na

²⁵ Melik, *Slovenska*, s. 27; Pleterski, o.c., s. 141, 148 n.

²⁶ T. Zorn, *A. Einspieler in slovensko politično gibanje na Koroškem v 60 letih 19 stoletja*, *Zgodovinski časopis*, XXIII, 1969, s. 31-51; Pleterski, o.c., s. 141 n.

²⁷ Melik, *Slovenska*, s. 28; Cetnarowicz, *Słoweński ruch*, s. 51-52.

spełnienie ich aspiracji narodowych, oparte na prawie naturalnym. W dyskusji toczącej się na łamach „Novic” i „Slovenca” część działaczy słoweńskich (m.in. Luka Svetec) opowiedziała się za programem Zjednoczonej Słowenii²⁸.

Wprowadzenie dualizmu przyniosło Słoweńcom głębokie rozczarowanie. W tych okolicznościach doszło do wyodrębnienia dwóch obozów politycznych: obozu „starosłoweńskiego”, popierającego oportunistyczną politykę słoweńskich posłów w Radzie Państwa, i obozu „młodosłoweńskiego”, liberalnego, wysuwającego radykalne hasła narodowe²⁹. „Młodosłoweńcy” skupieni wokół swego pisma „Slovenski Narod” nie tylko podnieśli na nowo ideę Zjednoczonej Słowenii, ale sprawili, że stała się ona znana i bliska szerokim rzeszom społeczeństwa. Osiągnięto to organizując w latach 1868-1871 akcję wielkich zgromadzeń na wolnym powietrzu, tzw. „taborów”, w których uczestniczyło zwykle od kilku do kilkudziesięciu tysięcy osób, w większości chłopów. Głównym punktem tych zgromadzeń i podejmowanych rezolucji było żądanie Zjednoczonej Słowenii³⁰. Inną platformą, z której rozbrzmiewały głosy za Zjednoczoną Słowenią, były sejmy krajowe Styrii, Krainy, Karyntii, gdzie występowano z odpowiednimi interpelacjami lub rezolucjami w tej sprawie. Inicjatorami obu tych akcji byli „młodosłoweńcy”, ale wkrótce przyłączyli się do nich również „starosłoweńcy” i klerykałowie, chociaż w kwestii metod walki o Zjednoczoną Słowenię podziały utrzymywały się (zwłaszcza w sejmach)³¹.

Lata 1866-1871 przyniosły więc znaczną radykalizację słoweńskiego ruchu narodowego, której przyczyn upatrują historycy słoweńscy również w czynnikach zewnętrznych. Podkreśla się, że w podjętej wówczas z wielkim rozmachem akcji za Zjednoczoną Słowenią nie chodziło tylko o wywalczenie jedności i równouprawnienia w przekształconej monarchii, lecz że miała ona również służyć przygotowaniu Słoweńców na wypadek ewentualnego rozpadu Austrii i obronie przeciwko niemieckiemu i włoskiemu zagrożeniu. Oznaczałoby to w jakimś sensie odejście z pozycji klasycznego austrosławizmu³².

²⁸ Ibidem, s. 29-30.

²⁹ V. Melik, *Sprememba programa slovenskega političnega tabora v letu 1867*, Zgodovinski časopis, XIX-XX, 1965-66, s. 309-317; Zwitter, *Slovinci*, s. 57-58.

³⁰ Akcję „taborów” zainicjowali Słoweńcy ze Styrii. Największą aktywność na tym polu przejawiali V. Zarnik („ojciec słoweńskich taborów”) i J. Vošnjak. Zob. M. Gorše, *Doktor Valentin Zarnik*, Ljubljana 1940, s. 85-102; J. Vošnjak, *Spomini*, Ljubljana 1982, s. 646 n.; V. Vrtnjak, *Prvi slovenski tabor v Ljutomeru*, Maribor 1968.

³¹ F. Zwitter, *Nekaj problemov okrog jugoslovanskega kongresa v Ljubljani leta 1870*, Zgodovinski časopis, XVI, 1962, s. 161-162. Vošnjak przytacza słynną interpelację Hermana w sejmie krajowym Styrii z 11 X 1869 r. Uchodzi ona za najbardziej zdecydowane wystąpienie na rzecz Zjednoczonej Słowenii w owym czasie (Vošnjak, *Spomini*, s. 294-302, zob. Melik, *Slovenska*, s. 39-40). Cetnarowicz, *Słoweński ruch*, s. 84-87.

³² V. Melik, *Slovensko narodno gibanje za časa taborov*, Zgodovinski časopis, XXIII, 1969, s. 75-88; tenże, *Slovenska*, s. 55 n.; Zwitter, *Slovinci*, s. 58-59.

Na koniec warto jeszcze poruszyć jedną dyskusyjną sprawę – czy program Zjednoczonej Słowenii można określić jako legitymistyczny? Słoweński historyk prawa S. Vilfan dowodził, że jeśli pominie się program radykalnego odłamu liberałów niemieckich, to programy różnych innych stronnictw były w ogromnej większości legitymistyczne i opierały się na swoistym patriotyzmie austriackim, który wyrażał się w uznawaniu monarchy i lojalności wobec niego³³. Przeciwno określaniu programu Zjednoczonej Słowenii jako legitymistycznego wystąpili Kermavner i Zwitter. Ich zdaniem, ponieważ program ten powoływał się na równe prawa każdego narodu, a także przekreślał dawne granice historyczne, nie ma podstaw, aby określać go mianem legitymistycznego³⁴. Warto może w tym miejscu przypomnieć, że wyrazy oddania dynastii i wierności dla tronu były typowe niemal dla całej austriackiej części monarchii.

“THE UNITED SLOVENIA”
SOME PROBLEMS OF THE SLOVENIAN NATIONAL MOVEMENT
IN THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY

Summary

When studying the origin and development of the Slovenian national movement in the 19th century one should take under consideration two factors: the fact of their dispersion (as it was they lived in six hereditary countries of the Habsburg monarchy, partly in Western Hungary and in the so called Venetian Slovenia) and the fact that they belonged to the so called non-historical nations. The Slovenian national rebirth whose beginnings go as early as the 70's of the 18th century was first, like in the case of many other nations within the Habsburg state, of almost exclusively cultural character. Only in 1848 was the first concrete political programme formulated, the programme of the “United Slovenia” whose main watchword was unification of all Slovenians in one autonomous province with its own parliament. Its authors were mainly Slovenian liberal activists from Vienna and Carinthia (A. Globocnik, M. Semrajc, M. Majar), although at a later time it was also joined by conservatives. It was a peculiar kind of Slovenian Austroslavism, being against German nationalism (there was a fear that the Slovenian territories would be incorporated into Great Germany) and against the Hungarian nationalism.

At the beginning of the era the autonomous idea of the United Slovenia was reborn. This time there were attempts made at its realization on the basis of the so called historical law without liquidation of the former boundaries and division of the state into the crown countries (the Maribor programme). Introduction of dualism brought Slovenians deep disappointment and also led to the distinction of two political camps: “the Old Slovenian” and “the Young Slovenian”. The Young Slovenians took up fights again for the United Slovenia organizing an action of great assemblies (“tabors” – camps) in 1868-1871, and also coming out in its defence in the country parliaments (diets). As the Slovenian historians emphasize, this action was also conditioned by external causes. There were hopes that Austria would break and there was a wish of preparing the nation to be ready for this situation.

³³ S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961, s. 431, 464.

³⁴ Zwitter, *Nekaj problemov*, s. 158-160.

